

Către: Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova

În atenția: dnei Inga GROSU, executant

NAT 40 din 18 august 2026

AVIZ

la proiectul Ordinului privind aprobarea Instrucțiunii privind elaborarea și implementarea Planului educațional individualizat pentru elevii cu cerințe educaționale speciale din instituțiile de învățământ primar și secundar general

În temeiul Legii nr. 239/2008 privind transparența în procesul decizional și ca urmare a anunțului de inițiere a elaborării proiectului, elaborat de Ministerul Educației și Cercetării, Consiliul Național al Tineretului din Moldova (CNTM), în calitate de structură reprezentativă a organizațiilor de și pentru tineret, inclusiv a tinerilor cu dizabilități, prezintă următorul aviz asupra proiectului de act normativ sus-menționat.

I. Aprecieri generală

CNTM salută inițiativa Ministerului Educației și Cercetării de a reglementa printr-un act normativ unic, cu caracter obligatoriu la nivel național, procesul de elaborare, implementare, monitorizare și revizuire a Planului educațional individualizat (PEI), în condițiile în care, așa cum se recunoaște în Nota de fundamentare, practica actuală se bazează pe un ghid metodologic cu caracter de recomandare, generator de abordări neunitare. Structurarea etapizată a procesului (constituirea echipei – elaborare – implementare – monitorizare/revizuire), clarificarea responsabilităților fiecărui membru al echipei PEI și consolidarea rolului elevului și al părinților reprezintă elemente conforme cu direcția generală a art. 24 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CRPD), ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 166/2010.

CNTM susține, de principiu, adoptarea Instrucțiunii. Recomandăm însă ca proiectul să fie revizuit înainte de aprobare pentru a răspunde mai riguros standardelor stabilite de Comitetul CRPD prin Comentariul General nr. 4 (2016) privind art. 24 și de recomandările adresate direct Republicii Moldova în Observațiile finale din 2017 (CRPD/C/MDA/CO/1).

II. Observații și propuneri pe fond

A. Dreptul la incluziune

1. Formele de incluziune și riscul menținerii unor practici de separare educațională

Instrucțiunea (pct. 32.1 și Anexa 1) prevede trei forme de incluziune – ocazională, parțială și totală – fără a stabili criterii clare, limitative, pentru recurgerea la formele restrictive. Această lacună este cu atât mai sensibilă cu cât Comitetul CRPD a constatat, la pct. 44 lit. b) din Observațiile finale pentru Moldova, că elevii cu dizabilități, în special cei cu dizabilități psihosociale și/sau intelectuale, rămân în medii educaționale segregate, inclusiv în clase speciale. Fără criterii explicite și fără o clauză de revizuire periodică obligatorie a formei de incluziune, pct. 32.1 poate crea condițiile pentru menținerea unor practici de separare

educațională incompatibile cu obiectivul incluziunii, pe care Comitetul a cerut Republicii Moldova să le elimine.

Recomandăm structurarea deciziei privind forma de incluziune pe o ierarhie explicită: (i) incluziunea în clasa obișnuită, ca regulă implicită; (ii) ajustări rezonabile și servicii de suport, ca prim răspuns la dificultățile de participare; (iii) forme restrictive (parțială/ocazională), aplicabile doar temporar, în baza unei justificări individuale documentate de echipa PEI, cu obligația de reexaminare la fiecare revizuire semestrială prevăzută la pct. 17.7.

Acest raționament reflectă, în opinia noastră, un principiu care ar trebui să guverneze întreaga Instrucțiune: forma de incluziune nu ar trebui determinată de existența sau inexistența unei dizabilități ori de gradul acesteia, ci de barierele concrete identificate, de măsurile de ajustare rezonabilă disponibile și de necesitățile individuale de suport ale elevului. Principiul este relevant și pentru observațiile privind Anexa 1 (pct. II.B.4) și curriculumul modificat (pct. II.B.5).

2. Ajustarea rezonabilă și mecanismul de contestare

Instrucțiunea utilizează consecvent noțiunea de „adaptări” (psihopedagogice, de evaluare, de mediu – pct. 35), dar nu preia terminologia și, mai important, logica juridică a „ajustării rezonabile” din art. 2 și art. 24 alin. (2) lit. c) CRPD, concept care presupune un drept individual, opozabil, la o modificare necesară și adecvată, care nu impune o sarcină disproporționată sau nejustificată. Absența acestei terminologii nu este doar formală: Comitetul CRPD a semnalat direct Republicii Moldova, la pct. 10 lit. a) din Observațiile finale, lipsa unui mecanism de monitorizare a remediilor și sancțiunilor pentru refuzul ajustării rezonabile. Instrucțiunea, în forma actuală, creează obligații în sarcina echipei PEI și a instituției, dar nu oferă elevului/părintelui un remediu atunci când o ajustare solicitată este refuzată.

Recomandăm introducerea explicită a noțiunii de „ajustare rezonabilă”, însoțită de un mecanism de contestare pe două trepte: (i) o reexaminare la nivel instituțional, prin Comisia multidisciplinară instituțională, cu decizie motivată în scris și termen concret de soluționare; și (ii) în cazul în care reexaminarea instituțională nu soluționează problema, posibilitatea contestării la organul raional/național de specialitate în domeniul învățământului, ca nivel administrativ superior, distinct de instituția care a dispus refuzul inițial. Elevul/părintele trebuie informat explicit despre acest drept de contestare la ambele trepte.

3. Participarea efectivă a elevului

Instrucțiunea menționează participarea elevului la pct. 26, iar Nota de fundamentare indică drept element de noutate consolidarea participării elevului și a familiei. Pentru un document care stabilește obiective, tip de curriculum, servicii de suport și măsuri de sprijin cu efect direct asupra parcursului educațional al elevului, considerăm necesară clarificarea dreptului procedural al acestuia de a fi ascultat, în funcție de vârstă și grad de maturitate, inclusiv pentru elevii cu dizabilități intelectuale sau psihosociale, prin forme adecvate de comunicare.

Recomandăm introducerea unei cerințe explicite privind: consultarea elevului la fiecare etapă relevantă a elaborării și revizuirii PEI; consemnarea opiniei acestuia în documentul PEI

(rubrica „Consultarea PEI cu... elevul”, deja prevăzută în Anexa 1); și, atunci când opinia elevului nu este urmată, consemnarea motivelor pentru care echipa PEI a decis altfel.

Distingem, în acest context, între dreptul de a fi consultat și rolul în luarea deciziei. Fără a propune un drept de veto al elevului sau al părintelui, recomandăm ca, în situațiile în care aceștia nu sunt de acord cu forma de incluziune stabilită, cu curriculumul modificat, cu anumite măsuri de sprijin sau cu modul de continuare a PEI la transfer, decizia echipei PEI să fie motivată și comunicată în scris, iar dezacordul exprimat să fie consemnat și să poată fi contestat prin mecanismul descris la pct. II.A.2.

B. Calitatea și individualizarea PEI

4. Persistența abordării medicale a dizabilității în structura-model a PEI (Anexa 1)

Comitetul CRPD a atras atenția explicit, la pct. 6 din Observațiile finale pentru Moldova (2017), asupra persistenței „abordării medicale a dizabilității” în cadrul legal și în evaluarea acesteia. Structura-model a PEI, la Secțiunea 1 din Anexa 1, menține o rubrică de bifare a gradului de dizabilitate („sever/accentuat/mediu”), fără nicio corelare explicită cu barierele de mediu, atitudinale și instituționale pe care le întâmpină elevul, acesta fiind exact modelul social/al drepturilor omului pe care CRPD îl impune, spre deosebire de modelul medical centrat pe deficiență. Propunem completarea Secțiunii 1 din Anexa 1 cu o rubrică distinctă privind barierele de acces și de participare identificate (de mediu, curriculare, atitudinale), astfel încât PEI să documenteze nu doar „ce are” elevul, ci „ce bariere trebuie înlăturate” pentru participarea sa deplină și efectivă.

5. Curriculumul modificat (CM) – protejarea așteptărilor educaționale

Pct. 34.7 permite modificarea curriculumului prin „simplificare, comasare sau excludere” a conținuturilor. Fără o cerință explicită de justificare pe bază de evaluare și de revizuire periodică obligatorie (nu doar posibilă), există riscul ca CM să devină un instrument de reducere sistematică a așteptărilor față de elev, mai degrabă decât un instrument de adaptare la potențialul real al acestuia, exact tensiunea pe care Comentariul General nr. 4 o semnalează în legătură cu curriculumurile „modificate” fără plafon de revizuire.

Este utilă, în acest sens, o distincție explicită între adaptarea accesului la curriculum și reducerea obiectivelor educaționale: prima este permisă și necesară, a doua trebuie tratată ca excepție. Recomandăm ca pct. 34.5 să fie corelat cu o cerință potrivit căreia orice modificare care reduce finalitățile educaționale generale trebuie individual justificată, documentată și periodic reevaluată, iar nu aplicată implicit prin simpla alegere a tipului de curriculum. Recomandăm, de asemenea, ca decizia de a recurge la curriculumul modificat să fie fundamentată pe evaluarea funcțională și educațională individuală a elevului, iar nu exclusiv pe categoria sau gradul dizabilității consemnate în evaluarea complexă, corelat cu observația de la pct. II.B.4 privind necesitatea depășirii abordării centrate pe diagnostic.

6. Continuitatea planificării individualizate la tranziția către alte niveluri/forme de educație

Instrucțiunea reglementează exclusiv PEI pentru „instituțiile de învățământ primar și secundar general”, iar activitățile de tranziție (pct. 36) se opresc la „integrarea ulterioară în învățământul profesional tehnic și/sau în viața socială”, fără mecanisme de continuitate a planificării individualizate dincolo de acest prag. Art. 24 alin. (5) CRPD impune statelor asigurarea accesului la învățământul terțiar, formarea profesională, educația adulților și învățarea pe tot parcursul vieții, fără discriminare. Întrucât o instrucțiune privind PEI pentru învățământul general nu poate reglementa în detaliu obligațiile unui alt sector educațional, recomandăm ca MEC să asigure, printr-un mecanism intersectorial corespunzător, continuitatea planificării individualizate la tranziția elevului către învățământul profesional-tehnic și alte forme ulterioare de educație, pe baza PEI transmis de instituția de proveniență.

C. Fezabilitatea și protecția elevului

7. Resursele umane și financiare necesare implementării

Nota de fundamentare (pct. 4.1-4.2) afirmă că implementarea nu presupune „cheltuieli suplimentare din contul bugetului de stat” și nici „necesitatea unor resurse umane suplimentare”. În același timp, Instrucțiunea însăși recunoaște, la pct. 31.2, că unele instituții „nu dispun de anumiți specialiști (logoped, psiholog, psihopedagog)”. Comentariul General nr. 4 subliniază că un cadru procedural, oricât de bine construit, nu poate produce incluziune reală în absența resurselor corespunzătoare. Riscul concret este ca PEI să rămână „un document administrativ” lipsit de conținut practic.

Recomandăm ca, în locul unei simple constatări a lipsei de nevoie de resurse suplimentare, Nota de fundamentare să fie completată cu: o evaluare a capacității reale de implementare la nivel de instituții/raioane; un plan etapizat de acoperire a deficitului de cadre didactice de sprijin, psihologi, psihopedagogi și logopezi; o estimare a costurilor și a surselor de finanțare necesare pentru acoperirea acestui deficit; și indicatori de monitorizare a gradului de acoperire cu specialiști, ca precondiție pentru implementarea funcțională a Instrucțiunii.

8. Impactul asupra datelor cu caracter personal

PEI și documentele aferente procesului de elaborare și implementare a acestuia pot conține date privind starea de sănătate, evaluări psihologice, diagnostic și particularități de dezvoltare ale unor minori – categorii de date cu caracter special protejate de Legea nr. 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal. Documentul circulă, potrivit pct. 40 din Instrucțiune, între instituții de învățământ inclusiv în caz de transfer al elevului. Calificarea impactului asupra datelor cu caracter personal drept „Nu este aplicabil” (Nota de fundamentare, pct. 4.4.1) necesită, în opinia CNTM, reconsiderare și fundamentare suplimentară, printr-o secțiune dedicată care să stabilească: cine are drept de acces la PEI, modalitatea de păstrare (pct. 40 menționează doar „dosarul personal al elevului”, fără cerințe de securizare), și regulile de transmitere între instituții.

9. Termenele PEI și mecanismul de responsabilitate

Instrucțiunea distribuie responsabilități extinse între administrația instituției, Comisia multidisciplinară instituțională, dirigintele/coordonatorul echipei PEI, cadrele didactice, cadrul

didactic de sprijin, psihologul, logopedul, psihopedagogul și părinți/reprezentanți legali (pct. 15-27). Nu identificăm însă, în text, un mecanism clar pentru situația în care PEI nu este elaborat în termenul stabilit, nu este implementat conform planificării sau serviciile de suport stabilite nu sunt efectiv asigurate. Recomandăm ca Instrucțiunea să includă un mecanism de urmărire a termenelor prevăzute pentru elaborarea, aprobarea, implementarea și revizuirea PEI și a măsurilor de suport, structurat pe formula responsabil – termen – rezultat așteptat – remediu în caz de neexecutare, cu precizarea: cine sesizează neexecutarea; cine verifică sesizarea; nivelul instituțional care decide măsurile de remediere; și modalitatea de informare a elevului/părintelui cu privire la constatare și la măsurile dispuse.

III. Recomandare de corelare cu documentele de politici privind integrarea europeană

Deși proiectul nu necesită transpunerea legislației UE, educația rămânând o competență a statelor membre, recomandăm menționarea în Nota de fundamentare a corelării Programului de dezvoltare a educației incluzive 2024-2027 cu documentele naționale de politici privind integrarea europeană.

CNTM susține adoptarea unui cadru metodologic unitar privind PEI, ca pas necesar pentru consolidarea educației incluzive în Republica Moldova. Înainte de aprobare, considerăm însă necesară soluționarea celor menționate supra, care afectează direct dreptul la incluziune, protecția elevului și fezabilitatea implementării. CNTM își exprimă disponibilitatea de a participa la o consultare dedicată pe marginea acestor propuneri, persoana de contact fiind Roman Banari, email: roman.banari@cntm.md.

Notă de final: rugăm tabelul de divergență al proiectului să fie transmis și în adresa CNTM, la adresa de email roman.banari@cntm.md și corespondenta@cntm.md

Cu stimă,

Tudor Arnaut

Secretar General CNTM